MEDYADA ‘SAĞLIKLI’ SAĞLIK HABERCİLİĞİ: KORONAVİRÜS (COVID-19) SALGINI ÖZELİNDE BİR DEĞERLENDİRME

Seçil Utma¹

<https://orcid.org/0000-0002-5003-2137>

Özet

Yeniliklerin yayılmasında ve duyurulmasında en etkili araçlardan biri olan medya, sağlık konulu bilgi ve yeniliklerin geniş hedef kitlelere ulaştırılmasında da bir eğitim aracı olarak işlev görmektedir. Basında giderek daha sık yer alan sağlık haberleri ile birey ve toplumu sağlıkla ilgili konularda bilgilendirmek mümkün olabileceği gibi, verilen bilgiler eksik ya da yanlış yönlendirmeye uygun ise tehlikeli hale dönüşebilmektedir. Sağlık haberciliğinin profesyonel anlamda yapılması birçok alanla kıyaslandığında daha büyük önem taşımakta, yanlış bilgileri içeren enformasyon halk sağlığı açısından ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. “Sağlıklı” sağlık haberciliği yapmanın yolu kamuyu ilgilendiren konulara ilişkin enformasyonu; etik ilkeler çerçevesinde doğru, objektif bir şekilde topluma ulaştırmaktan geçmektedir. Özellikle tüm dünyayı derinden etkileyen Koronavirüs (COVID-19) salgını gibi kriz dönemlerinde halkın doğru bir şekilde bilgilendirilmesi, toplum sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Çalışmamız kapsamında örnek olarak seçtiğimiz haberlerde insanlığa umut olacak aşı ve tedaviye yönelik içerikler ile hastalıktan korunmaya yönelik tavsiyelerin ağırlıklı olarak yer aldığı görülmektedir. Haber medyası salgınla ilgili olarak hazırladığı haberlerde sansasyonel, abartılı bir haber dili kullanmakta, özellikle insanlığa umut olacak “mucizevi aşı” haberlerine sıkça yer vermektedir. Bu çerçevede hazırlanan çalışmamızda sağlık haberciliği üzerinde durularak, medyada ‘sağlıklı’ sağlık haberciliği yapılması konusu Koronavirüs salgını özelinde değerlendirilerek, örnek olarak seçilen haberler üzerinden öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Sağlık Haberciliği, Salgın, Koronavirüs.

'HEALTHY' HEALTH COMMUNITY IN THE MEDIA: A CORONAVIRUS (COVID-19) EVALUATION ON THE SPECIAL

Abstract

The media, which is one of the most effective tools for spreading and announcing innovations, also functions as an educational tool in delivering health-related information and innovations to wide target audiences. It is possible to inform the individual and the society on health-related issues, which are increasingly reported in the press, and can become dangerous if the information provided is incomplete or misleading. Comparing health journalism professionally is of great importance compared to many fields, information containing false information can have serious consequences for public health. The way to do “healthy” health reporting is information on the issues that concern the public; It passes through delivering to the society in an accurate and objective manner within the

¹ Öğr. Gör. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Atça Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, secilut@hotmail.com

framework of ethical principles. Especially in times of coronavirus (COVID-19) epidemic that deeply affects the whole world, accurate information of the public is of great importance for public health. In the news we selected as an example within the scope of our study, it is seen that the content of vaccine and treatment that will hope for humanity and recommendations for prevention of disease are predominantly included. It is seen that the news media's news about the epidemic uses a sensational, exaggerated news language, and “miraculous vaccination” news, which will especially hope for humanity, are frequently included. In our study prepared within this framework, by focusing on health journalism, the subject of 'healthy' health journalism in the media was evaluated in terms of the coronavirus epidemic and suggestions were made on the selected news as an example.

Keywords: Media, Health Journalism, Epidemic, Coronavirus.

GİRİŞ

Hemen her gün medyada ‘Kanserin tedavisi bulundu’, ‘Domates kanseri önlüyor’, ‘AIDS aşısı bulundu’, ‘Aspirin ölüme neden oluyor’, ‘Kırmızı et kanser yapıyor’ başlıklı haberler ile karşılaşmaktayız. Bir dönem kansere iyi geldiği vurgulanan bir sebze ve meyvenin, bir süre sonra kanser yaptığına ilişkin açıklamalar sıkça karşımıza çıkmakta, bireyler bu enformasyon bombardımanı altında hangi bilginin doğru olduğu konusunda kafaları karışmış bir şekilde ne yapacaklarını bilemez halde kalmaktadır.

Son yıllarda medyada sağlık, beslenme ve hastalık haberlerinde tam bir patlama yaşanmakta, bu gelişme bilgi kirliliğini de beraberinde getirmektedir. Medya kuruluşları, sağlık alanıyla ilgili enformasyonun kamuoyuna ulaşmasını sağlamakta, bu bilgiler geniş halk kesimleri tarafından yakından takip edilmektedir. Sağlıklı ve uzun yaşamaya odaklanmış insanlar kendilerine sunulan bilgi bolluğu içerisinde, bu haberlerden hangisinin doğru olduğunu bilme şansının çok az olması nedeniyle zaman zaman telafisi güç durumlarla karşılaşabilmektedir (Müftüoğlu, 2006).

Yeniliklerin yayılmasında ve duyurulmasında en etkili araçlardan biri olan medya, sağlık konulu bilgi ve yeniliklerin geniş hedef kitlelere ulaştırılmasında da bir eğitim aracı olarak işlev görmektedir. Basında giderek daha sık yer alan sağlık haberleri ile birey ve toplumu sağlıkla ilgili konularda bilgilendirmek mümkün olabileceği gibi, verilen bilgiler eksik ya da yanlış yönlendirmeye uygun ise tehlikeli hale dönüşebilmektedir. Sağlık konulu içerikler haber niteliği taşımasının yanında, toplumu bilgilendirme açısından önemli işlevler üstlenmektedir. Reyting kaygısı ve bilgisizlik nedeniyle hazırlanan gerçek dışı haberler, toplum sağlığı üzerinde yıkıcı etki yaratırken, sağlıklı bir habercilik anlayışı toplumun bilinçlenmesi açısından umut verici sonuçlar doğurmaktadır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda teknolojik gelişmeler ile birlikte görsel ve yazılı medyanın diğer bir deyişle geleneksel medyanın ağırlığı, belirli bir ölçüde dijitale, sosyal medyaya kaymış durumdadır. Bu durum, sosyal medya ortamlarında yanlış enformasyonun hızlı bir şekilde yayılmasına yol açmaktadır

Sağlık haberciliğinin profesyonel anlamda yapılması birçok alanla kıyaslandığında daha büyük önem taşımakta, yanlış bilgileri içeren enformasyon halk sağlığı açısından ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Henüz sonuçlanmamış bilimsel uygulamaların ‘kesinleşmiş, mucizevi’ bilgiler olarak sunulması, etik açıdan sorunları beraberinde getirmektedir. Medya kuruluşları sağlık haberciliği konusunda sansasyonel bir yayıncılık anlayışını benimsemekte, olayları haberleştirirken, konunun ilgi çekecek yönlerini ön plana çıkartarak, olayları adeta seyirlik bir anlatıya dönüştürmektedir. Bu durum topluma yanlış, eksik ve yanıltıcı bir şekilde yapılandırılmış enformasyon sunulmasına neden olmaktadır.

Geçmiş dönemlerde benzerlerini gördüğümüz Domuz gribi, Deli Dana, Kırım Kongo Kanamalı Ateşi ya da kene ısırması olaylarında olduğu gibi, koronavirüs (COVID-19) salgını zamanlarında halkın doğru bir şekilde bilgilendirilerek, olası panik havasının oluşmaması noktasında medya kuruluşlarına büyük sorumluluk düşmektedir.

1.MEDYADA “SAĞLIKLI” SAĞLIK HABERCİLİĞİ

Sağlık; tarihsel süreçte her toplumda farklı anlayış ve uygulamalarla var olsa da, toplumlar için tartışmasız öneme sahip olan kavramlardan biri olmuştur. İçinde bulunduğumuz yüzyılda yaşanan kültürel, ekonomik, siyasal ve teknolojik değişim ve gelişmeler nedeniyle sağlık, yeni anlayış ve uygulamalar bütünü olarak yorumlanması gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucu büyük bir güç haline gelen medyanın sağlık alanında yaşanan dönüşümlerde büyük bir etkisi bulunmaktadır.

Tarih boyunca bütün insanların üzerinde durduğu ve ortak çözümler aradığı sağlık kavramı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından, “Sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil, kişinin fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak da tam bir iyilik halinde olması” şeklinde ifade edilmektedir (Dünya Sağlık Örgütüne Göre Sağlığın Tanımı Nedir, 2015). Bu tanımda kişi, bedensel, psikolojik ve sosyal nitelikleriyle bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Ancak tanımda birtakım eksiklikler fark edilmiş, bunlar eleştirilmiş, sağlığın dinamik bir yapıda olması ve sürece bağlılık durumunun vurgulanması gerektiği ileri sürülmüştür. Buradan yola çıkarak Dünya Sağlık Örgütü 1986’da tanımı geliştirerek sağlık konusunu, sağlık sektörünün sorumluluğu olmaktan çıkartarak, sağlığı geliştirme amaçlı politik araçlar belirlemiştir. Böylece hastalık riskleriyle başa çıkmak için bireysel bilincin güçlendirilmesi, sosyal ve doğal çevrenin sağlığa uygun olarak oluşturulması yönünde karar alınmıştır. Sağlık sorunlarıyla ilgili bireysel bilinç düzeyi arttıkça risklerle başa çıkma durumu da yükselmektedir (Okay, 2009: 13-14).

Toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hastalıkların tanı ve tedavisi, sağlık sistemi ve hizmetiyle ilgili durum ve sorunlar, sağlık hizmeti verilen kurumlarla ve sağlık çalışanlarıyla ilgili yazılar, tanıtımlar, bu alanda hizmet sunanların ve hizmet alanların görüş ve düşünceleri sağlık haberlerinin içeriğini oluşturmaktadır (Sütlaş, 2007).

Sağlık haberciliği geçmiş yıllarda çok fazla dikkate alınmazken, günümüzde bir uzmanlık alanı olarak görülmeye başlanmış, sağlıkla ilgili konuların insan hayatıyla yakından ilgili olması nedeniyle doğru sağlık haberciliği, toplum sağlığı açısından gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık içerikli haberlerle kamuoyunu aydınlatmak mümkün olabildiği gibi, verilen bilgilerin eksik ya da yanlış yönlendirmeye imkan sağlaması durumunda tehlikeli hale dönüşebilmektedir (Kumbasar, 2010: 21).

Kitle iletişim araçlarıyla geniş hedef kitlelere ulaştırılan sağlık konulu mesajların doğru olarak yorumlanması konusunda sağlık personeli ile hasta arasında kurulan etkili iletişim önem taşımaktadır. Özellikle son yıllarda tartışılmaya başlanan sağlık iletişimi, bireylerin yalnızca hastalık durumlarında değil, sahip olunan iyilik halinin sürdürölmesi konusuna odaklanmaktadır. Burada amaç; hekim-hasta ve diğer sağlık çalışanları arasında tam ve etkin bir iletişimin gerçekleşmesidir. Sağlık iletişimi; taraflar arasındaki iletişimin doğru anlaşılması ve bireylerin doğru tedaviye ulaşabilmeleri noktasında önemli olup, bu iletişim modeli; sağlığın korunması, hastalıkların iyileştirilmesi ve sağlık eğitimi konularına odaklanmaktadır (Tuba Işık ve Pınar Ayrancı, 2019: 19).

Sağlık konulu mesajların hedef kitlelere ulaştırılmasında önemli rol oynayan sağlık iletişimi çeşitli düzeylerde ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişimi düzeyindeki sağlık iletişimi; sağlık geliştirme kampanyaları, halk sağlığı planlarında yer almakta; sağlıkla ilgili mesajların yayılması ve yorumlanmasında ön plana çıkmaktadır. Sağlık iletişimi toplumsal düzlemde; bireylerin sağlıkla ilgili konularda gerçekleştirdikleri etkinliklere odaklanırken, örgütsel düzeyde sağlık iletişimi ise; sağlık kurumlarında, personel arasında, kurumsal kültür içerisinde gerçekleşen iletişimi ifade etmektedir. Kişinin kendisiyle iletişimi düzeyinde gerçekleşen sağlık iletişimi ise, bireylerin bu alandaki düşüncelerini, inançlarını ve duygularını içermektedir (Tabak, 1999: 30).

Bireylere sağlıklarını korumalarına ve geliştirmelerine temel olacak sağlık davranışlarını kazandırmayı amaçlayan sağlık eğitiminde, sağlık iletişimi merkezi rol oynamaktadır. İnsan davranışlarının belirlenmesinde belirleyici konumda olan iletişim olgusu, sağlık davranışı

konusunda da bireylerin ikna edilmesi sürecinde önem taşımaktadır. Kitlelere doğru sağlık davranışlarının kazandırılmasında sağlık iletişimi merkezi rol oynamaktadır.

Günümüzde bireylerin sağlıklı yaşam konusu üzerine odaklanarak, hastalıkları ve tedavi yöntemleri hakkında daha fazla kontrole ve bilgiye sahip olmak isteği içerisinde bulundukları bilinmektedir. Sağlık iletişimi konusu bu noktada daha fazla önem kazanmakta, bireylerin bilgi düzeylerinin ve bilinçlerinin artması önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte internetin kullanımının giderek yaygınlaşması, kişilerin sağlık konusunda daha önce edinemedikleri, bulamadıkları bilgilere ulaşmaları konusunda önemli fırsatlar sunmaktadır (Okay, 2007: 19).

İletişim teknolojisindeki gelişmeler sonucunda sağlık alanıyla ilgili bilgiler ve mesajlar çok kısa sürede geniş kitlelere ulaşma şansına kavuşmaktadır. Kurt'un (2019:181) ifadesiyle, "Geleneksel kitle iletişim araçlarına göre daha fazla bilgi ve mesaj paylaşmanın bir yolunu sunan yeni iletişim teknolojileri, hızı, gönderilen mesajın biçimi (sesli, görüntülü, yazılı), iki yönlü / etkileşimli iletişim olanağı sunması ve hangi mesajın gönderileceği ya da kimlere ulaşacağı konusunda kontrolün kullanıcıda olduğu bilgi alışverişi olanağı sunmaktadır." Günlük hayatımızın önemli bir parçası haline gelen sosyal medya platformları, sağlık konusunda da tutum değişikliklerin gerçekleştirilmesinde önemli bir araç konumundadır. (Aydın, 2018: 42).

Son yıllarda medyada sağlık, beslenme ve hastalık haberlerinde tam bir patlama yaşanmakta, bu gelişme bilgi kirliliğini de beraberinde getirmektedir. Medya kuruluşları, sağlık alanıyla ilgili enformasyonun kamuoyuna ulaşmasını sağlamakta, bu bilgiler geniş halk kesimleri tarafından yakından takip edilmektedir. Sağlıklı ve uzun yaşamaya odaklanmış insanlar kendilerine sunulan bilgi bolluğu içerisinde, bu haberlerden hangisinin doğru olduğunu bilme şansının çok az olması nedeniyle zaman zaman telafisi güç durumlarla karşılaşabilmektedir (Müftüoğlu, 2006).

Yeniliklerin yayılmasında ve duyurulmasında en etkili araçlardan biri olan medya, sağlık konulu bilgi ve yeniliklerin geniş hedef kitlelere ulaştırılmasında da bir eğitim aracı olarak işlev görmektedir. Basında giderek daha sık yer alan sağlık haberleri ile birey ve toplumu sağlıklı ilgili konularda bilgilendirmek mümkün olabileceği gibi, verilen bilgiler eksik ya da yanlış yönlendirmeye uygun ise tehlikeli hale dönüşebilmektedir. Sağlık konulu içerikler haber niteliği taşımasının yanında, toplumu bilgilendirme açısından önemli işlevler üstlenmektedir.

Sağlık haberleri, okur kitlede doğrudan yaşam alışkanlığı oluşturacak öneriler içermesi ve yaşam kalitesine etkisi dolayısıyla özellikle üzerinde durulması gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknik gelişmelerin etkisiyle bu konuda hazırlanan haberlerin etkisi sadece okur-izler kitle ile de sınırlı kalmamakta, bireyler arasında da hızla yayılmaktadır (Seçil Özay ve Feryade Tokan Şenol, 2019: 20).

İletişim çağının tartışmasız en etkili araçlarından biri olan medyanın, sağlık alanında bu gücü nasıl kullandığı önem taşımaktadır. Reyting kaygısı ve bilgisizlik nedeniyle hazırlanan gerçek dışı haberler, toplum sağlığı üzerinde yıkıcı etki yaratırken, sağlıklı bir habercilik anlayışı toplumun bilinçlenmesi açısından umut verici sonuçlar doğurmaktadır.

Sağlık alanıyla ilgili her haber birçok insanın yaşamını yakından etkilemekte, yaşamsal anlamda umut ya da umutsuzluğa yol açabilmektedir. Sağlık konulu haberlerin alıcıda uyandıracığı duyguların öngörülmemesi, yanlış algılamalara ve sonuçlara yol açabilmektedir. Örneğin ‘Baş ağrısı için aspirin aldı ve öldü’ başlıklı bir haber; sağlığı açısından bu ilacı kullanmak zorunda olan kişilerin hayatını olumsuz etkileyebilmekte, tedavilerini yarım bırakmalarına yol açabilmektedir.

Benzer şekilde herhangi bir yöntem ya da uygulamanın yararlarından söz ederken titiz davranılması, halk sağlığı açısından önem taşımaktadır. Uzun süre medyanın gündeminde yer alan kansere karşı zakkumun kullanılması olayında olduğu gibi bu tür haberler tedavileri devam eden hastaların tedavilerini bırakıp, bu bitkiden yapılan ilacı kullanmalarına ve bunun sonucunda da yaşamlarını kaybetmelerine neden olmuştur. Sağlık konulu haberlerin birçoğunda buna benzer durumlarla karşılaşmaktadır. Bu alandaki haberlerin okuyucudaki anlamlandırma ve etkileri dikkate alınmalıdır. Benzeri durum ilaçlarla ilgili olarak hazırlanan haberler için de geçerli olup, bir ilacın ‘mucizevi’ etkilerinden bahsetmeden önce o ilacın içindeki etken maddeler ve olası yan etkileri halkın anlayacağı şekilde belirtilmeli, kamuoyunun doğru bilgilenmesi sağlanmalıdır. Sağlık çalışanları gibi haberciler de ‘öncelikle zarar vermeme’ ilkesini gözetmeli, bu alandaki haberlerin yalnız kamusal yarar açısından değil, toplumsal veya bireysel zarar açısından da sonuçlarını değerlendirmelidir.

Sağlık içerikli haberlerde kullanılan her bir kelimenin, haberi okuyanlar üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır. Kaya vd. (2010) tarafından gerçekleştirilen ‘Sağlık Haberlerinde Mucize Tedaviler’ konulu çalışmada, bu tür kavramların okuyucularda “gerçekleşmeyecek bir umuda” neden olabileceğini vurgulanmaktadır. 01 Ocak-30 Haziran 2010 tarihleri arasında Türkiye’de yayımlanan gazetelerdeki (yaygın, bölgesel, yerel) sağlık konulu yayınlarda “mucize” ve

“tedavi” sözcüklerini içeren 182 yazı incelendiği araştırmada, yazıların yüzde 68’inde ‘mucize’ kavramının olumlu, umut vaat eden; buna karşın yüzde 25’inin ise kavramı eleştiren ya da olağanüstü beklentilere girilmemesi gerektiğini kaydeden nitelikte kullanılmıştır. Bu durum basın ahlak ilkelerinde yer alan sağlık haberlerinde işlenen ‘umut verme, özellikle mucize tedaviden bahsetme’ ifadesi ile çelişir nitelikte olduğunu göstermektedir (Yüksel, Kaya ve Ögüt, 2011: 14-15). Etik değerlerin görmezden gelinmesi; haber dilinin magazinleşerek, haberin ticarileşmesine de zemin hazırlamaktadır (Tanyeli, 1999; Yıldız, 2006; Kaya, 2016).

Sağlıkla ilgili bir olayın, konunun haber olabilmesi için, içinde birtakım unsurları barındırması gerektirmektedir. Haber değeri olan özellikler, medya profesyonelleri tarafından doğru bir şekilde değerlendirilmelidir. Sağlık ve tıp alanında habercilik, bu alanda uzmanlaşmayı gerekli kılmaktadır. Sütlaş’ın (2006) ifadesiyle,

“Sağlık ve tıp alanı üretilen bilginin sürekli yenilendiği bir alandır. Bu açıdan ilk kez duyulanlar, iddialar, ilgili taraflar tarafından doğruluğu ispatlanana kadar haber haline getirilmemelidir. Haberde yer alan ‘doğru ve gerçek’ olayın her zaman ‘yeni’ olması, ya da ‘yeni olanın’ her zaman ‘doğru ve gerçek’ olması söz konusu değildir. Sağlık alanında yeni ya da doğru ve gerçek olanın haberleştirilmesi esnasında, öncelikle alıcısında ortaya çıkabilecek olası tutum ve davranış değişikliklerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Yeni tedavi yöntemleri, hatta bazı ilaçlar ilk duyurulduklarında genellikle araştırma süreçlerini tamamlamamışlardır. Bu tür haberler, aslında gerçekleşmeyecek bir umuda dönüşebileceği gibi, buna ulaşamamak da düş kırıklıklarına yol açabilir, tedavideki hastaları olumsuz etkileyebilir. Bunun tersi olarak medyada doğru şekilde sunulan haberler de bazı insanların yeniden sağlıklarına kavuşmalarını sağlayabilir. Hazırlanan haber bir tek kişinin dahi yaşamını tehlikeye sokacaksa, o konunun haberleştirilmesi aşamasında tekrar tekrar düşünülmesi gerekmektedir.”

Sağlık haberciliğinin profesyonel anlamda yapılması birçok alanla kıyaslandığında daha büyük önem taşımakta, yanlış bilgileri içeren enformasyon halk sağlığı açısından ciddi sonuçlar doğurabilmektedir. Henüz sonuçlanmamış bilimsel uygulamaların ‘kesinleşmiş, mucizevi’ bilgiler olarak sunulması, etik açıdan sorunları beraberinde getirmektedir. İnsan sağlığıyla yakından ilgili bir alanda profesyonel bir dilin kullanılması, medya ve sağlık sistemi arasında işbirliği yapılması gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Henüz tamamlanmamış, üzerinde araştırmaların sürdürüldüğü bir konuyla ilgili yapılmış bir haber, bu hastalıkla başa çıkmaya çalışan ve ona çare arayan birçok kişi için umutsuzluğa neden olacağı için etik dışıdır.

Günümüzde medya kuruluşlarının büyük bölümü yayın politikalarını kamu yararından çok ticari çıkar ilişkileri doğrultusunda şekillendirmekte, bu durum özellikle sağlık haberciliği alanında kamu yararı ilkesinin sıklıkla ihlal edilmesine neden olmaktadır. Kamu yararının en çok gözetilmesi gereken alanlardan biri olan sağlık haberciliğinde medyanın reyting ve tiraj kaygısıyla daha fazla reklam gelirine dayalı kar odaklı bir yayıncılık yapması, bu kurumların sorumlu yayıncılık anlayışından uzaklaşmalarına yol açmaktadır. Sağlık alanında yaşanan ticarileşmeye paralel olarak zaman zaman ilaç tavsiyesi ya da tedavi önerisi olarak değerlendirilebilecek haberlerin, reklam ya da ürün tanıtımı olarak nitelendirilebilecek içeriklerin üretildiği görülmektedir. *“Kitle iletişim araçlarında sağlık enformasyonuna yönelik çalışmalar bu ortamlarda yer alan sağlık mesajlarının genellikle doğru olmayan, yanlış aktarılan veya uygun olmayan rol modellerden oluştuğunu ortaya koymaktadır”* (Ardıç ve Köksoy, 2014: 899).

Medya kuruluşları sağlık haberciliği konusunda sansasyonel bir yayıncılık anlayışını benimsemekte, olayları haberleştirirken, konunun ilgi çekecek yönlerini ön plana çıkartarak, olayları adeta seyirlik bir anlatıya dönüştürmektedir. Bu durum topluma yanlış, eksik ve yanıltıcı bir şekilde yapılandırılmış enformasyon sunulmasına neden olmaktadır. Tıbbın medyatikleştirilmesi ile medyada sağlık haberleri çoğunlukla ilgi çekicilik, sansasyon ekseninde kurgulanmaktadır. *“Sağlıkla ilgili haberlerin medyada yer alabilmesi için sansasyonel, çarpıtılmış ya da abartılmış olmasının neredeyse bir kural haline gelmesi, sağlıkla medya arasında ‘sağlıksız bir ilişki’ olduğunun en açık göstergesidir”* (Amato ve Kalaça, 1993).

Hatun’un (2004) ifade ettiği gibi,

“Medyadaki sağlık haberlerinin çoğunda ya bir hastalığın mucize yaratan tedavisinden ya da ‘insülin iğnesi tarihi karıştırıyor’ gibi yeni buluşlardan söz ediliyor ve haber dili olarak magazin haberlerinin kalıpları kullanılıyor. Çoğu zaman abartılı ve iyimser bir başlığın altında, başlıktaki iyimserliğe denk düşmeyen bilgilerin yer aldığı zayıf bir haber içeriği ile karşılaşılıyor. Ülkemizdeki büyük gazeteler ve görsel medya ne yazık ki sağlık haberleri konusunda özenli davranmıyor ve sağlık haberleri gazetelerin üçüncü sayfasındaki ‘kötü, karamsarlık ve mutsuzluk üreten’ haberleri dengelemek için ‘iyimser, abartılı ve mucizevi beklentilere neden olan’ başlıklarla verilmeye devam ediliyor.”

Sağlık konusunda herhangi bir uzmanlığı bulunmayan, yetkin olmayan haber kaynaklarından yararlanılmakta, sağlık haberleri bu alanda deneyimi olmayan çalışanlar tarafından hazırlanmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi benzer şekilde sağlık haberciliği alanında da uzman görüşüne başvurulmuş haberlerin oranının az sayıda olduğu, sunulan enformasyonun genellikle anonim kaynaklara referansla meşrulaştırıldığı (uzmanlar uyarıyor, doktorlar öneriyor, bilim insanları sıraladı gibi) ya da bilimsel dayanaktan yoksun ifadelerle kurgulandığı göze çarpmaktadır. Medyada sağlık ile ilgili metinler bilgilendirme ve haber verme işlevinden çok, uzmanların aracılığıyla yönlendirici ve düzenleyici bir formatta yer almaktadır. Uzmanlar tarafından verilen bilgiler doğru ve kesin olma anlamlarını taşıırken, sağlık çalışanlarının bilgi birikimlerinden aldıkları güçle toplum sağlığı üzerinde söz sahibi oldukları görülmektedir (Hüler,2016: 44). Diğer alanlarda olduğu gibi sağlık haberciliğinde de haberin söylemi içerisinde saygın kişilerin görüşlerine yer verilerek, haberin güvenilirliği ve etkisi arttırılmaya çalışılmaktadır. Dursun'un (2005: 83-84) ifadesiyle, *"Haber yapılırken, kurumsal güçleri kadar temsil konumları nedeniyle de saygın olarak kabul edilen kaynaklarla ilgili haberlere, otoriterlik taşıyan ve nesnelliği temsil ettiği varsayılan uzman görüşleri de eklenerek haberin etkisi artırılmaktadır."*

Günaydın (1999) sağlık haberlerini "iki ucu keskin bıçak" olarak yorumlamakta ve şöyle demektedir:

"Tıp konusunda verilen haberler şüphesiz iki ucu keskin bir bıçak gibidir. Çok önemli konularda kamuoyunu aydınlatmak ve eğitmek mümkün olabileceği gibi, verilen bilgiler eksik, yanlış yorumlanmaya veya yönlendirmeye uygun ise tehlikeli hale dönüşebilir. Basında yeni çalışmalar ve buluşlar ya çok abartılmakta ya da saptırılmaktadır. 'Kansere çare bulundu' şeklinde ifadeler içeren bir haberi yazmadan önce konu iyice araştırılmalı, sonucu kesinleşmişse haber yapılmalıdır. Yayımlanan haberlerin okuyuculardaki etkileri göz ardı edilmemelidir. Sağlık alanındaki her gelişmeyi, yeniliği, aktüel olayları ve sonuçları kesinlik kazanmış bilimsel çalışmaları topluma ileterek halkın sağlık eğitiminde rol oynayan basının en önemli görevi aktüel ve bilimsel gelişmeleri ileterek, toplumda sağlık bilinci uyandırmak ve böylelikle sağlığın korunması ve geliştirilmesine katkıda bulunmaktır".

Kanada'da 1996 yılında bir yıl içinde gazetelerde sağlık konusunda yayımlanan haberlerden rastgele seçilen 109'unun bu konuda uzman doktorlarca yapılan değerlendirmelerinden ilginç sonuçlar alınmıştır. Makalelerin yüzde 50'sinde önerilen yöntemler doğru değildir ve yüzde

28’inde ise verilen bilgiler son derece tehlikeli ve hatta yaşamı tehdit edebilecek sonuçlara varabilecek kadar yanlışlarla doludur. Yine yazıların yüzde 22’sinde önerilen yöntemlerin yan etkilerinde bahsedilmemiştir (Günaydın, 1999). Özdemir’in (2008) belirttiği gibi, medyada sağlık haberleri çok defa üzerinde titizlikle durulmadan, gerçekliği ve bilime uygunluğu yeterince araştırılmadan ve sorgulanmadan verilmektedir.

Diğer alanlarda olduğu gibi, sağlık konulu haberlerde de bu alanın kendine özgü kavramları yer almakta, bu sözcüklerin öncelikle haberi yazan tarafından doğru olarak bilinmesi, anlamlarının doğru kavranması önem taşımaktadır. Sağlık habercisinin anlatmak istediği konuyu topluma onların anlayacağı şekilde anlatabilmesi enformasyonun doğru aktarımı açısından gereklidir. Tılıç’ın (1998) vurguladığı gibi,

“Sağlık haberciliği mutlaka bu alanda uzmanlaşmış gazetecilerle ve onların tıp çevrelerinden uzman kişi ve kurumlarla ilişkisi temelinde yapılmalıdır. Bu konuda uzmanlaşma gazetecilerin diğer alanlarda uzmanlaşmalarından çok daha önemlidir. Çünkü yaptığınız bir haberle binlerce insanda sahte umutlar yaratabilir ya da binlerce insanın umudunu söndürebilirsiniz. Ne yazık ki, ülkemizde sağlık muhabirleri aynı zamanda eğitim veya din konularında da yazan muhabirlerdir.”

Medyada yer alan sağlık içerikli yayınlara insanların büyük önem verdiği ve güven duyduğu belirtilmektedir. Karagöz (2009: 192), sağlık konusunda medyanın bireylerin tutumlarını ve düşüncelerinin şekillenmesini sağlayan birincil kaynak niteliğinde olduğunu ifade etmektedir. Demir (2008: 4) basın yer alan haberler arasında sağlık haberlerinin okunma oranının yüzde 14 ile ilk sırada yer aldığını, okuyucuların en çok sağlık haberlerinden etkilendiğini vurgulamaktadır. 1997 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nden 2 bin 256 denek üzerinde yapılan bir araştırmada elde edilen bulgular, katılımcıların yüzde 50’sinin “orta” ve yüzde 25’inin de “önemli” derecede medyada yer alan tıbbi yayınlara güvendiğini ortaya koymuştur. Aynı araştırmada katılımcıların sağlık konulu bilgileri nereden edindikleri sorusuna verdikleri yanıt da medyayı ön plana çıkarmaktadır. Katılımcılar sağlık konulu bilgileri “hekimlerden çok televizyonlardan” edindiklerini söylemişlerdir. Televizyondan bilgi edinme oranı yüzde 40, dergilerden bilgi edinme oranı yüzde 35 ve gazetelerden bilgi edinme oranı yüzde 16’dır. Buna karşılık hekimlerden alınan bilginin oranı yüzde 36 olarak ifade edilmiştir. Medyadan edinilen bilgiler çerçevesinde “önlem alma” konusunda ise deneklerin yüzde 58’i “davranış değiştirdiklerini” ve yüzde 42’si ise daha çok bilgi alabilmek için doktora başvurduklarını söylemişlerdir (Demir, 2008: 4).

Tabak'ın (1999: 61) ifadesiyle,

“Günümüzde neredeyse herkes beslenme, stresle başa çıkma gibi konularda fikir sahibi durumundadır. Okuyucu ya da izleyicilerin büyük kısmı özellikle yazılı basın aracılığıyla kendilerine ulaştırılan sağlık haberleri sonucunda hastalıklarına teşhisler koymakta, sağlıklı yaşam için tavsiyelerde bulunmaktadır. Artık öyle bir noktaya gelinmiştir ki; okuyucular ve izleyiciler löseminin hangi türlerinde ilik nakli gerekebileceğini, tüp bebek uygulamalarının hangi durumlarda mümkün olduğunu tartışabilir olmuştur. Okuyucular, sağlıklı ve genç kalma, güzellik, hastalıkların yeni tedavi olanakları konularında medyanın takipçisi haline gelmiştir.”

1.1 Sosyal Medya ve Sağlık

Tüm dünyada internet kullanımı giderek artmakta, bu durumun sağlık üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri görülebilmektedir. İnternette en çok ele alınan konulardan biri olan sağlık konusunda çok sayıda enformasyon yer almakta, ancak bu bilgilerin hepsinin güvenilir ve doğru bilgi sunmaması, birtakım riskleri beraberinde getirmektedir.

Sosyal medya ortamlarında içeriğin kullanıcılar tarafından oluşturulması, avantajlar kadar dezavantajları da beraberinde getirmekte, bu mecraların kontrol güçlüğü, yanlış bilgilerin yayılmasına neden olabilmektedir. Örneğin bir kişinin tecrübe edip yarar gördüğü bir tedavi yöntemini sosyal medyada paylaşması, bu tedavi yönteminin bir başka kişide de aynı sonucu oluşturacağı anlamına gelmemektedir. Tedavi yöntemlerinin bireysel özelliklere göre düzenlenmesi gerekliliği göz önüne alındığında bu tür mecralarda tek doğruymuş gibi ifade edilen yöntemlerin zaman zaman bir başkası için büyük olumsuzlukları beraberinde getirdiği de açıktır. Örneğin tüm dünyada genel bir halk sağlığı sorunu haline gelen obezite konusunda çözüm reçeteleri sunan çok farklı enformasyon ile karşılaşmak mümkündür. Özellikle internet ortamında yer alan zayıflamaya yönelik diyet listeleri, spor programları, bitkisel ürünler ya da ilaçlar insan sağlığını tehdit ederek, ciddi sorunlara yol açabilmektedir.

Bireylerin sağlıkla ilgili enformasyonları doğru anlamaları kadar, edindikleri bilgileri uygun biçimde kullanmaları sağlık haberciliği alanında kilit rol oynamakta, bilgiye erişimin giderek kolaylaştığı, bireylerin internet aracılığıyla enformasyon bombardımanına maruz kaldığı göz önüne alındığında bu durumun ciddiyeti daha da artmaktadır. Söz konusu artış birliği kirliliğini de beraberinde getirmekte, bilgi kirlenmesi yanlış bilgilendirilme tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bu noktada sağlık haberlerini ciddi bir denetimden geçirdikten sonra

yayınlamak, büyük önem taşımaktadır. Sağlık gibi önemli bir konuda, ne söylendiği, nasıl söylendiği konusunda çok daha duyarlı olmak, ince eleyip sık dokumak hem sağlıkçılar, hem de toplum açısından zorunludur (Sütlaş, 2006).

Özellikle Web 2.0 ile birlikte gelişimi başlayan sosyal medya platformları sağlıkla ilgili çok miktarda bilgiyi barındırmaktadır. Gerek sağlık uzmanları gerekse hastalar internet ve sosyal medyayı kullanarak tıbbi bilgilere hızlı ve kolay bir şekilde ulaşabilmekte, kullanıcılar; hastane ve hekimle ilgili yorumları okumak, ilaçların yan etkilerini araştırmak, benzer hastalıklara yakalanan kişilerin paylaşımlarını ve başarı öykülerini takip etmek ve hastalıklarıyla ilgili uzman doktorlarla iletişime geçebilmek amacıyla sosyal medya platformlarına yönelmekte, birçok hastalık ile ilgili araştırma yapabilmektedir. Bu nedenle erişilen bilgilerin doğru ve güncel olması halk sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimin oldukça kısıtlı olduğu yıllarda hastane veya hekime ulaşma imkânı olmayan insanlar ailelerinden, akrabalarından ve arkadaş gruplarından aldıkları ‘kocakarı ilacı’ tavsiyelerine göre tedavilerini gerçekleştirirken günümüzde tedavi önerilerine tavsiye sitelerinden, bloglardan veya sosyal paylaşım ağlarından ulaşılmaktadır.

Kullanıcılarına sınırsız bilgiye erişim imkanı sunan internet ortamında sunulan bilgilerin güvenilirliği tartışma konusu olup, sağlık sitelerinde de benzer sorunlar görülebilmektedir (Yeğenoğlu ve Sözen, 2007: 47). Sağlık konularında kamuoyunu aydınlatmak gayesiyle hazırlanan sağlık web sitelerindeki enformasyonun anlaşılması noktasında da sıkıntılar yaşanmaktadır (İşleyen, Gülkesen ve Zayim, 2005:140).

İnternet ortamında bilginin/enformasyonun bir an önce paylaşılma arzusu, çoğunlukla duyuma dayalı, yanlış bilgilerin hızla yayılması sonucunu doğurmakta ve yeni medya alanındaki bir başka önemli etik ihlal olan “*üretilen içeriklerin olgunlaşmadan ve doğruluğunun teyit edilmeden yayılması sorununu*” gündeme getirmektedir (Bayraktutan ve Binark, 2013: 70).

Şahinkaya’nın (2014) belirttiği gibi,

“İnternet sağlık haberciliğindeki konular; kalp rahatsızlıkları, obezite, gribal enfeksiyonlar gibi birey sağlığına yönelik ‘müjdeli’ haberlerin, ‘şok buluşların’ ötesine geçememektedir. Özellikle internet sitelerinde sorgulanmadan, uzmanlara danışılmadan, araştırılmadan, kopyala-yapıştır yöntemi ile yer alan haberler, bilgi kirliliğine neden olmaktadır. Sosyal medya platformları, sağlığın geliştirilmesi konusunda önemli fırsatlar sunarken; kontrolsüz ve yanlış enformasyon akışına imkan sağlaması nedeniyle de birtakım riskleri bünyesinde taşımaktadır.”

Keyes'in (2017: 266) ifade ettiği gibi, *"İnternet, gerçek gibi sunulan dedikoduların, haber olarak verilen basın bültenlerinin, aldatmacalı reklamların, kötü niyetli söylentilerin ve katıksız dmenlerin bir karışımı"* olarak bu dönemin dikkat çeken aracıdır. Büyük miktarda verinin hızlı dağıtılması bakımından güçlü olan internet, bir o kadar da zayıftır çünkü bu bilgilerin güvenilirliği konusu oldukça muğlak bir biçimdedir."

Pew Research Center tarafından yapılan bir araştırmada Amerikalı internet kullanıcılarının yüzde 80'inin kendileri veya bir yakınları için sağlık ile ilgili konular hakkında internetten arama yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de internet kullanıcılarından sadece yüzde 15'inin sağlık haberlerinin kaynağını ve güncel olup olmadığını kontrol etmesidir (Fox, 2006). Aynı konuda yapılan bir diğer araştırmadaysa internet kullanıcılarının sağlık ve tıbbi konularla ilgili bloglar ve web siteleri üzerinden başkalarının yorum ya da deneyimlerini okumak, bu konularla ilgili videolar izlemek, belirli ilaçların veya tıbbi tedavilerin evrimii incelemelerine bakmak, kendileri gibi sağlık sorunları olan başkalarına ulaşmak, doktorlar ve hastaneler hakkındaki yorumları araştırmak gibi deneyimler için evrimii içeriğe yöneldiği ortaya konulmuştur (Fox, 2011).

Dijital teknolojinin giderek yaygınlık kazandığı günümüzde internet ortamında karşılaşılan sağlık içerikli haberlerin doğruluğu ve güvenilirliği önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağlık bilgisinin yayıldığı alanların başında yer alan sosyal medya ortamlarında yer alan bilgileri doğru bir şekilde değerlendirmek noktasında, sağlık okuryazarlığı becerisi önemli bir yeti olarak karşımıza çıkmaktadır. Kullanıcıların kendilerine ulaşan içeriğe şüpheyile bakmaları ve birtakım kontrol süzgeçleri kullanarak eldeki bilginin doğruluğunu araştırmaları büyük önem taşımaktadır. Özellikle toplumun büyük bölümünü ilgilendiren hassas konulara ait enformasyonun yeni medya ortamında paylaşılmasından önce kaynağın ne derece güvenilir olduğu, eldeki bilginin ya da görselin doğru olup olmadığı gibi konular üzerinde düşünmek, araştırmak ve buna yönelik araçları tanımak önem taşımaktadır (nal ve Taylan, 2017: 87).

2. KORONAVİRÜS SALGINI VE SAĞLIK HABERCİLİĞİ

Koronavirüs salgınının tüm dünyada etkisini göstermesiyle birlikte hemen hemen tüm medya organlarında hastalıktan korunma, virüsün bulaşma yolları, aşının ne zaman bulunacağı gibi çok sayıda enformasyon ile karşılaşmaktayız. Başta görsel medya olmak üzere tüm basın yayın kuruluşları ekranlarında ya da sayfalarında hastalıkla ilgili enformasyona yer vermekte, alanında 'uzman' olduğu iddia edilen kişilerin söylemleri ile bireyler bir bilgi bolluğu içerisinde ne yapacaklarını bilemez durumda kalmaktadır.

Hastalığın ortaya çıktığı günden bu yana birtakım komplo teorileri yanında, hastalıktan korunma adına ‘mucizevi tedaviler’ kitlelere empoze edilmeye çalışılmaktadır. “Virüse karşı turşu yiye, kelle paça için” ‘Vücudunuzu mikroplardan arındırmak için dezenfektan için’ tarzı söylemler ile bilgilendirmekten daha çok sansasyonel birtakım ifadelerin haberlerde yer aldığını görmekteyiz.

Daha önce hiç karşılaşılmamış ve evrensel ölçekteki bir sağlık sorunu konusunda olayın nasıl haberleştirileceği konusunda sıkıntılar yaşanırken, doğru düzgün araştırılmadan hazırlanan ‘sabun köpüğü’ haberler ile insanlara umut aşılanmakta; aşı ve ilaç konusunda tam bir karışıklık yaşanırken, aşının yakın zamanda çıkacağı haberleri ile ümitlenen insanlar, bir süre sonra bunun için aylarca beklemek gerektiğini öğrenince hayal kırıklığı yaşamaktadır. Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi’nde yer alan "Sağlık konusunda sansasyondan kaçınmalı, insanları umutsuzluğa sürükleyecek veya sahte umut verecek yayın yapılmamalıdır. Tıbbi alandaki araştırmalar kesinleşmiş sonuçlar gibi yayınlanmamalıdır" ilkesinin hazırlanan haberlerde göz önüne alınmadığı göze çarpmaktadır.

İnsan yaşamıyla yakından ilgili olan sağlık gibi önemli bir konuda verilen bilgilerin güvenilir ve doğru olması hayati önem taşımaktadır. Kitle iletişim araçları aracılığıyla geniş halk kesimlerine ulaşan sağlık mesajlarının doğru olmayan ya da eksik enformasyondan oluşması, toplum sağlığı açısından ciddi riskleri beraberinde getirmektedir. Hatun’un (2004) belirttiği gibi,

“Bilimsel araştırmaların birçok süzgeçten geçtikten sonra geçerlilik kazandığını, tek bir araştırmaya dayanan genellemelerin gerçeği anlamamıza yardım etmediği çok uzun zamandır biliniyor. Dolayısıyla bilimsel araştırmaların hangi aşamada ve nasıl haber haline getirileceği büyük önem taşıyor. Öncelikle araştırmacıların ham verileri spekülasyonlara açık bir şekilde medyaya servis etmemeleri gerekiyor ama bunun kadar önemlisi gazetecilerin tıp araştırmalarını güncel politikayla ilişkilendiren heyecanlı başlıklarla sunmamaları ve kendilerine ulaşan böylesi önemli bilgileri TÜBİTAK gibi ulusal bilim merkezlerinden danışmanlık alarak değerlendirmeleri gerekiyor.”

Sağlık ve tıpla ilgili bir haberin doğruluğu kadar zamanlaması da önem taşımaktadır. Henüz erken araştırma evresinde olan bir buluşun gerçekten bir çözümmüş gibi sunulması, bir anlamda “umut tacirliği” yapılması, bundan yararlanacak insanların olumsuz etkilenmesine yol açabilecektir. Unutulmamalıdır ki, sağlık ve tıp haberleri olumlu etkileri kadar olumsuz etkileri

de olan bir haber türüdür. Başka bir deyişle, iki tarafı keskin bıçak gibidir. Medya, sağlıklı ve doğru haberler vermek suretiyle bilgilendirme yapmalı, kamuoyunun serbestçe oluşumuna katkı sağlamalıdır. Dördüncü kuvvet konumunda olan medya, bireyler üzerinde bıraktığı etkiyi dikkate alarak tarafsızlık içinde olmalıdır.

Sağlık gibi insan hayatıyla yakından ilişkili bir alanda neyin, nasıl verildiği büyük önem taşımaktadır. Koronavirüs salgını konusunda enformasyonun aktarımında medya kuruluşlarının gereken özeni göstermediği, haberlerin çoğunlukla çok fazla araştırılmadan, sorgulanmadan hazırlandığı göze çarpmaktadır. Özellikle kriz, küresel salgın ve felaket dönemlerinde kamuoyunun yanlış ya da eksik bilgilendirilmesi birtakım komplo teorilerinin ortaya çıkmasına, spekülasyonlar ve uydurma haberlerin gündeme gelmesine yol açmaktadır. Dengesiz ve sansasyonel sağlık haberciliği korku kültürünü tetiklerken, yanlış bilgilendirme neticesinde kamu sağlığı ve güvenliği için bir tehlike oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Toplum sağlığını yakından ilgilendiren bir konuda hazırlanan haberlerin bilimsel zemine dayanması, kamu yararının öncelikli hedef olarak belirlenmesi gerekmektedir.

Bilimsel kanıta dayalı olmayan tanı ve tedavi yöntemlerine haberlerde yer verilmemesi gerekirken, toplumda oluşan panik ve korku havasını ortadan kaldırmak amacıyla salgın hakkında yalnız olumsuz değil, olumlu pozitif içeriklere de yer verilmesi, halkın bu süreçle başa çıkmasını kolaylaştırmak adına konuyla ilgili psikologların hazırlanan televizyon programlarında yer alması sürecin daha rahat atlatılması adına önem taşımaktadır.

COVID-19 salgını ile ilgili olarak hazırlanan haberlerde henüz yayınlanmamış/yayın aşamasında olan akademik araştırmalardan elde edilen bulgulara atıfta bulunurken dikkatli olunması, bu konuda eldeki enformasyonun mutlaka farklı uzmanlardan görüş alınarak doğrulanması, üzerinde hassasiyetle durulması gereken konular arasında yer almaktadır. Haberlerde kullanılan dile özen gösterilerek, okurları/izleyicileri paniğe sevk edecek ifadelerden uzak durmak kamu yararı açısından gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Koronavirüsle ilgili haber yapım süreçlerinin enformasyon temelli yürütülerek, olası dezenformasyonun üstesinden gelebilmek adına sansasyonel dil kullanımından kaçınmak, okur ya da izleyicilere yarar sağlayacakları spesifik bilgiler sunmak, konuyla ilgili farklı uzman görüşlerine yer vermek, kullanılan dilin sade ve anlaşılır olmasına özen göstermek, sorumlu gazetecilik açısından önem taşımaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönemde koronavirüs salgını ve tedavisi ile ilgili olarak gerek yazılı/görsel gerekse de sosyal medyada çok sayıda haber yer almakta, bu enformasyon bolluğu,

bilgi kirliliğini de beraberinde getirmektedir. Basında yer alan haberler arasında özellikle insanlığa umut olacak aşı ve tedaviye yönelik içerikler ile hastalıktan korunmaya yönelik tavsiyelerin geniş yer bulduğu göze çarpmaktadır. Örneğin 12 Nisan tarihli sabah.com.tr sitesinde yer alan “Corona virüs aşısı ve tedavisi için müjdeli haber geldi” başlıklı haberde, Oxford Üniversitesi Aşı Bilimi Profesörü Sarah Gilbert tarafından yapılan açıklamaya atıfta bulunarak, koronavirüs aşısının Eylül ayında hazır olacağına ilişkin haber yer almaktadır. Corona virüs tedavisinde umutlandıran gelişmelerin yer aldığı haberde ilaç için ruhsatın bir iki ay içerisinde alınabileceği vurgulanmaktadır (sabah.com.tr). Benzer şekilde 1 Mayıs tarihli İnternethaber sitesinde yer alan “Oxford Üniversitesi'nden koronavirüs aşısı müjdesi!” başlıklı haberde aşının Haziran ayı içerisinde hazır olacağı belirtilmektedir (internethaber.com). 14 Nisan tarihli takvim.com.tr sitesinde de “Son dakika: Dünyayı umutlandıran gelişme! Koronavirüs aşısı için tarih verildi” başlıklı haberde benzer şekilde insanlar için umut olacak aşının Eylül ayı içerisinde hazır olacağı belirtilmektedir (takvim.com.tr).

Dünya basınında sıkça yer alan “aşı müjdesi” açıklamalarına bir yenisi de ülkemizde Prof. Dr. Ercüment Ovalı’dan geldi. 17 Nisan tarihinde sozcu.com.tr sitesinde yer alan “Milyonlar bu haberi bekliyor! Türk bilim insanı Ercüment Ovalı’dan corona ilacı tavsiyesi...Prof. Dr. Ercüment Ovalı, laboratuvarında yaptıkları araştırmalar sonucunda corona virüsüne karşı kullanılmasını tavsiye ettiği etkili bir ilacın adını paylaştı” başlıklı haber ile aşının çok kısa süre içerisinde ülkemizde piyasaya çıkacağı müjdesi verildi. Prof. Dr. Ovalı açıklamasında 1 aydır laboratuvarında çalıştıkları Dornaz alfa adlı ilacın hayat kurtaracağını iddiasında bulundu (sözcü.com.tr). Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, Prof. Dr. Ovalı’ya eleştiri getirerek, *“Sözü edilen ilaç uluslararası bir ilaç firmasının patentli ilacı. Dünyada araştırmanın nasıl yapılacağı bellidir, sosyal medya üzerinden insanların umudu ile oynanamaz. İlaç ve aşı işi hem milli hem stratejik bir iştir. Sosyal medya üzerinden yapılmaz.”* açıklamasında bulundu (yeniasir.com.tr).

Koronavirüsten korunmak yapılması gerekenler konusunda da medyada çok sayıda enformasyon ile karşılaşılmaktadır. Örneğin 18 Mart tarihinde cnnturk.com.tr haber sitesinde yer alan “Koronaya karşı sarımsak” başlıklı haberde, sarımsak, soğan gibi C vitamini içeren gıdaların alınmasının bağışıklık sistemini güçlendirerek, hastalıkla mücadelede etkili olduğu ifade edilmektedir (cnnturk.com.tr). Yine benzer bir şekilde sosyal medyada virüsü öldüreceği iddiasıyla birçok yöntemin önerildiği enformasyon ile sıkça karşılaşılmaktadır. Bunlar arasında sıcak suyla yıkanmaktan, içilebilir gümüşten, saç kurutma makinesi kullanmaya kadar birçok tavsiye yer almaktadır.

Medyada koronavirüs salgını ve hastalıktan korunma konusunda çok sayıda içerik yer alırken, bu konuda en çarpıcı açıklama ABD Başkanı Donald Trump'tan geldi. Yaptığı açıklama ile dünya basınının gündeminde yer alan Trump, vücuda dezenfektan enjekte edilerek hastalıktan korunmanın mümkün olduğunu iddia etti. 24 Nisan tarihli birgün.net haber sitesinde yer alan haberde *“Ultraviyole ya da çok güçlü bir ışını vücuda aldığımızı düşünelim. Bu deri yoluyla ya da başka bir yolla olabilir. Bunu test edebilirsiniz. Pek dezenfektanları vücuda enjekte edeceğimiz bir yol var mıdır? Belki de içimizde bir çeşit temizlik yapabiliriz. Biliyorsunuz, virüs ciğerlere iniyor. Buna bir bakmak ilginç olabilir”* (birgün.net) iddiasında bulunan Trump'ın açıklaması hemen hemen tüm medya organlarında kendisine yer buldu. Trump her ne kadar daha sonra sözlerinin yanlış anlaşıldığını iddia etse de, söylemleriyle eleştirilerin hedefi olmaktan kurtulamadı. Konuyla ilgili olarak uzmanlar Trump'ın önerdiği yöntemin asla uygulanmamasını, böyle bir şeyin mümkün olmadığı açıklamasında bulundular.

10 Nisan tarihli cumhuriyet.com.tr sitesinde yer alan haberde söz konusu salgınla ilgili 96 yanlış bilginin 2 bin 712 haberde yer aldığı açıklandı. Medyaya yansıyan 99 içerikten 96'sının yanlış bilgi olduğu vurgulanan haberde, Covid-19 tedavisindeki etkinlikleri halen kesinlik kazanmamış olan ibuprofen, favipiravir, klorokin ve hidroksiklorokin isimli dört ilaçla ilgili ise 7 bin 691 haberin yayınlandığı görüldü. Gerçeği yansıtmayan haberleri; komplo teorileri, yanlış tedaviler ve sahte içerikler olmak üzere üç ayrı başlık altında toplayan platform, bu haberler karşısında neler yapılması gerektiğine ilişkin önerilerde bulundu. Salgınla ilgili en yaygın yanlış bilgiler arasında bilimsel dayanağı olmayan tedavi ve şifa önerileri de yer aldı. İncelemelerde Kovid-19'u tedavi edeceği öne sürülen soğan, sumak, sarımsak, kelle paça gibi çeşitli meyve, sebze ve yemek önerilerinin medyada geniş yayılım gösterdiği saptandı. Bu konuda medyaya en az 10 yanlış bilgi yansırken, bu bilgiler 948 kez haberleştirildi. Koronavirüs için henüz etkinliği kesinleşmiş bir tedavi olmasa da İran'da koronavirüs ilacının geliştirildiği, Türkiye'de Kovid-19'u yok eden cihaz icat edildiği, Tayland'da Kovid-19 tedavisinin bulunduğu, Kanada ve Küba'da yeni koronavirüs aşısı bulunduğu gibi iddialara büyük ilgi gösterildi(www.cnnturk.com).Koronavirüs salgınıyla ilgili 100 içeriği inceleyen bağımsız doğrulama platformu Teyit tarafından yapılan araştırma, konunun ciddiyetini ortaya koymaktadır.

Salgın konusunda bilgilendirici olmaktan uzak, sansasyonel nitelikteki haberler toplumda panik havasının oluşmasına yol açmaktadır. Özellikle hastalığın dünya genelinde yaygınlık gösterdiği ilk günlerde konuyla ilgili birtakım komplo teorileri, güncel gazetecilik pratiklerinin sansasyondan beslenmesi nedeniyle medyada kendisine yaygın şekilde kendisine yer buldu. Bu

yeni dönemde haberin gücünü belirleyen, onun doğruluğundan çok yayılma hızı ve inandırıcılığı olup, sosyal medyanın da etkisiyle bu haberler kısa süre içerisinde çok geniş kitlelere ulaşma şansına kavuşmuştur. Küresel kriz ve salgın ortamında yalan/yanlış haberlerin salgından bile daha hızla yayıldığı gerçeği göz önüne alındığında, etik ilkelere bağlı bir habercilik anlayışının benimsenmesi gerekmektedir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda teknolojik gelişmeler ile birlikte görsel ve yazılı medyanın diğer bir deyişle geleneksel medyanın ağırlığı, belirli bir ölçüde dijitale, sosyal medyaya kaymış durumdadır. Bu durum, sosyal medya ortamlarında yanlış enformasyonun hızlı bir şekilde yayılmasına yol açmaktadır (Nielsen ve Graves, 2017). Yeni medya, bir yandan kullanıcıların çok çeşitli veriye erişimini mümkün kılarken, yalan haber ve yanlış bilginin hızla yayıldığı ortam haline gelmiştir. Özellikle sağlık alanında bu tür enformasyonun hızlı bir şekilde geniş kitlelere ulaşması, pek çok soruna neden olabilmektedir. İnsan sağlığını ilgilendiren kriz anlarında ya da salgın hastalıklarla ilgili korkuların kamuoyunda arttığı dönemlerde yeni medya ortamında doğru olmayan enformasyonun hızla yayıldığı görülmektedir:

Sağlık haberlerinde abartıdan ve sansasyonel bir dil kullanmaktan kaçınmak, insan sağlığıyla yakından ilişkili bir alanda üzerinde hassasiyetle durulması gereken unsurların başında gelmektedir. "Son gelen bilgiler korkunç", "Çin'de panik büyüyor", "Ve korkulan oldu!" gibi başlıklarla sunulan haberler toplumda panik havası oluşturmakta, kamu yararı açısından bakıldığında toplum sağlığına herhangi bir katkısı bulunmamaktadır.

Geçmiş dönemlerde benzerlerini gördüğümüz Domuz gribi, Deli Dana, Kırım Kongo Kanamalı Ateşi ya da kene ısırması olaylarında olduğu gibi, salgın zamanlarında halkın zamanında ve doğru bir şekilde bilgilendirilerek, olası panik havasının oluşmaması noktasında medya kuruluşlarına büyük sorumluluk düşmektedir. Konu ile ilgili yapılan tüm haber ve yayınlarda Sağlık Bakanlığı'ndan bilgi alınması, kamuoyunu bilgilendiren kimselerin alanlarında güvenilir uzman kimseler olmasına dikkat edilmesi, sağlıkla ilgili gerçekleştirilen her türlü haberin gerçek bilgiye ve uzman görüşüne dayandırılması önem taşımaktadır.

SONUÇ

İletişim çağının en etkili silahı durumunda olan medya, hemen her konuda olduğu gibi sağlık alanında da büyük bir güce sahiptir. Medyanın sağlık üzerindeki etkisi onun nasıl kullanıldığı ile yakından ilişkili olup; reyting kaygısı, bilgisizlik toplum sağlığı üzerinde yıkıcı etki yaratırken, sağlıklı bir habercilik anlayışı toplumun bilinçlenmesi açısından umut verici sonuçlar doğurmaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönemde koronavirüs salgını konusunda başta sosyal medya olmak üzere geleneksel medyada da çok sayıda enformasyon yer almakta, yaşanan bilgi bombardımanı bilgi kirliliğini de beraberinde getirmektedir. Medyada yer alan haberler arasında insanlığa umut olacak aşı ve tedaviye yönelik içerikler ile hastalıktan korunmaya yönelik tavsiyelerin ağırlıklı yer tuttuğu görülmektedir. Çalışmamız kapsamında örnek olarak seçtiğimiz haberlerde bilimsel dayanağı olmayan tedavi ve şifa önerilerine yer verildiği, Covid-19'u tedavi edeceği öne sürülen soğan, sumak, sarımsak, kelle paça gibi çeşitli meyve, sebze ve yemek önerilerinin medyada geniş yer bulduğu görülmektedir. Haber medyasının salgınla ilgili olarak hazırladığı haberlerde sansasyonel, abartılı bir haber dili kullandığı, özellikle insanlığa umut olacak “mucizevi aşı” haberlerine sıkça yer verildiği görülmektedir. Koronavirüs salgınıyla ilgili 100 içeriği inceleyen bağımsız doğrulama platformu Teyit.org tarafından gerçekleştirilen çalışma, savımızı destekler nitelikte çarpıcı sonuçlar ortaya koymaktadır. Söz konusu platform tarafından gerçekleştirilen çalışmada medyaya yansıyan 99 içerikten 96'sının yanlış enformasyon içerdiği ve bunun 2 bin 712 haberde yer aldığı açıklandı.

Sağlık haberlerinde abartmak ve boş umutlara yol açacak enformasyondan uzak durmak, toplum sağlığı açısından büyük önem taşımaktadır. Corona virüsü salgınında olduğu gibi “tedavi ve aşı” içerikli haberlerde spekülasyondan uzak durarak, etik değerler çerçevesinde habercilik yapılması gerekmektedir. “Sağlıklı” sağlık haberciliği yapmanın yolu kamuyu ilgilendiren konulara ilişkin enformasyonu; etik ilkeler çerçevesinde doğru, objektif bir şekilde topluma ulaştırmaktan geçmektedir. Sağlık alanıyla ilgili haberlerde olumsuz sonuçlar yaratacak eksik bilgilendirme ve hatalı sunumların önüne geçilebilmesi, toplumun doğru bilgilendirilmesi için, sağlıkla ilgili kurum ve kuruluşlarla basının kendi etik değerlerine sahip çıkması gerekmektedir.

İletişim sürecinde mesajın konunun uzmanı tarafından verildiğinde inandırıcılığının ve etkileme düzeyinin yükseldiği gerçeği göz önüne alındığında medya kuruluşlarının sağlık haberlerinde haber kaynağı olarak konunun uzmanlarına yer vermesi, toplumun bilgilendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bilimsel sorumlulukla yazılan yazılarla, sağlık eğitiminin basın yoluyla verilmesi mümkün olabilmektedir. Medya kuruluşlarının haber değeri standartlarını gözeterek, sağlıklı haberlerini eğitici yayınlarla desteklemesi ve kamuoyunu karşılıksız umutlara sürükleyecek haberlerden kaçınması önem taşımaktadır.

Sansasyondan uzak, sağlıklı bir sağlık haberciliği için yayın kuruluşlarında uzman sağlık muhabirleri istihdam edilmeli, uzmanlaşma desteklenmelidir. Sağlık muhabirlerine kendilerini geliştirmeleri için eğitim olanağı sağlanmalı, bu konuda ilgili meslek kuruluşları başta olmak

üzere herkes üzerine düşeni yerine getirmelidir. Türk Tabipleri Birliği ve ilgili uzmanlık derneklerinde sağlık muhabirlerine danışmanlık yapacak kişilerin istihdam edilmesi, sağlık gibi kendisine ait bir terminolojinin olduğu alanda tıbbi terimlerin halkın anlayacağı şekilde kamuoyuna aktarılmasına katkı sağlayacaktır. Sağlık meslek odalarıyla basının ortak hareket etmesi, bilgi alışverişinde bulunmaları, sağlıkla ilgili sorunlarda toplumun doğru yönlendirilmesi açısından üzerinde durulması gereken konular arasında yer almaktadır.

Sağlık alanıyla ilgili haberlerde özellikle de salgın ve kriz dönemlerinde haberlerin kamuoyunu korku ve paniğe sevk etmemesi adına özenli bir dil kullanılması, resmi ve güvenilir kaynaklardan alınan bilgilerin objektif şekilde aktarılması gerekmektedir. Yapılan haberlerde paniğe sevk edecek söylemler yerine, sağduyulu mesajlar vermeye özen gösterilmelidir. Yeni aşı ve ilaç haberlerinde çalışmaların hangi aşamada olduğu mutlaka belirtilerek, haberlerde gereksiz umut verilmemeli, kamuoyunun bu konuda doğru şekilde bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Medya kuruluşlarının sorumlu yayıncılık anlayışıyla hareket ederek, sağlık haberlerinde daha hassas davranması büyük önem taşımaktadır. Söz konusu haberin toplumu bilgilendirmek mi, yoksa daha fazla okutmak, izletmek için mi yapıldığının belirlenmesi göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Amato, Z. ve Kalaça, S.(1993). Meslek Kuruluşları, Demokratik Kitle Örgütleri ve Medyanın Halk Sağlığı Alanındaki İşlevleri. *Toplum ve Hekim Dergisi*, Aralık sayısı, 8(58), 18-19.
- Ardıç, Ç. Aslıhan ve Köksoy, S. (2014). Sağlık Alanında Sosyal Medyanın Kullanımı: Twitter’da Sağlık Mesajları. *Akademik Bilişim’14 - XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 5 - 7 Şubat 2014, Mersin.
- Aydın, B.O.(2018). Sosyal Ağlarda Sağlık İletişimi: Lösemi Konu Ağındaki Etkileyicilerin Sosyal Ağ Analizi İle Belirlenmesi. *4.Sağlık İletişimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 30-31 Ekim, Alanya.
- Binark, M. ve Bayraktutan, G. (2013). *Ayin Karanlık Yüzü: Yeni Medya ve Etik*. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Demir, M. (2008) Yazılı Basında Yayınlanan Sağlık Haberlerinin Kamuoyuna Etkisi, Doktora Tezi, EÜ Sos. Bil. Enst., İzmir.
- Dursun, Ç. (2005). Haber ve Habercilik Gazetecilik Üzerine Düşünmek. *Gazetecilik ve Habercilik* içinde. (Der. Sevdâ Alankuş). İstanbul: IPS iletişim Vakfı Yayınları.
- Fox, S. (2006). Online Health Search 2006. <http://www.pewinternet.org/2006/10/29/online-health-search-2006/>
- Fox, S. (2011). The Social Life of Health Information, 2011. <http://pewinternet.org/Reports/2011/Social-Life-of-Health-Info.aspx>
- Günaydın S (1999).Medyanın Yeni Reyting Starı: Tıp Haberleri Hürriyetim/Agora/Sağlık/ 16 Aralık 1999’ dan aktaran: <http://www.doktorunyeri.4t.com/gunaydin.htm>, [23.07.2010].
- Hatun, Ş. (2004) Sağlık haberleri magazinleşirken... http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4170, 12 Aralık [23.07.2010].
- Hüler, A.B.(2016). Sağlık İletişimi, Medya ve Etik: Bir Sağlık Haberinin Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi. Dergisi*, Sayı:2, s.15-23
- Işık, T. ve Ayrancı, P. (2019). 21.Yüzyıl İletişim Sürecinde Sağlık İletişimi ve Yorumlanma Biçimleri. *5.Sağlık İletişimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 7-8 Kasım, Eskişehir.
- İşleyen, F., Gülkesen, K. H. ve Zayim, N. (2005). Türkçe WEB Sitelerinde Sunulan Sağlık Bilgisinin Anlaşılabilirliği, 2. Ulusal Tıp Bilişimi Kongresi, 17-20 Kasım, Antalya.
- Kanber, R. (2003). *Medya ve Sağlık*. Ankara: Türk-Sağlık Sen Yayınları,
- Karagöz K (2009) Sağlık Haberlerinin Risk Algısı Oluşturma Bağlamında Etik Açısından Değerlendirilmesi. *Medya ve Etik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Elazığ.
- Kaya A. (2016). Sağlık Konulu Yayıncılığın Etik İlkeleri. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Eskişehir.

- Kaya, A., Yüksel, E. ve Ögüt P. (2011). *Sağlık Haberlerinde Mucize Tedaviler*. Selçuk İletişim Dergisi, 7(17), 49-64.
- Keyes, R. (2017). *Hakikat Sonrası Çağ. Günümüz Dünyasında Yalancılık ve Aldatma*. (Çev. D. Özçetin). İzmir: Delidolu Yayınları
- Kumbasar, B. (2006). İstanbul'da Yayımlanan Gazetelerde Sağlık Haberleri. Marmara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kurt, E.V.(2019). Sağlık İletişimi ve Sosyal Medya: Sivil Toplum Kuruluşlarının Twitter Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme. *5.Sağlık İletişimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 7-8 Kasım, Eskişehir.
- Müftüoğlu O. (2006). Sağlık Haberlerinde Bilgi Kirlenmesi, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/4122840.asp?yazarid=95>, [23.07.2010].
- Nielsen, R. K. ve Graves, L. (2017). News you don't believe": Audience perspectives on fake news (October). 1–8. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/201710/Nielsen%26Graves_factsheet_1710v3_FINAL_download.
- Okay, A. (2009), *Sağlık İletişimi*. İstanbul: MediaCat.
- Özay, S. ve Şenol, F.(2019). Sağlık Haberciliği ve Kamu Yararı İlkesinin Uygulanabilirliği, *5.Sağlık İletişimi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 7-8 Kasım, Eskişehir.
- Özdemir, C. (2008) Medyada yanıltıcı sağlık haberleri, Cumhuriyet gazetesinden aktaran: http://www.haberinyeri.net/Saglik/Medyada-yaniltici-saglik-haberleri_43241.html, [23.07.2010].
- Sütlaş, M. (2006). *Medyadaki Sağlık Haberlerini Okumak*. İstanbul: BİA Haber Merkezi Yayınları
- Sütlaş, M. (2007). *Medya İçin Sağlık İçin Medya*, İstanbul: TGC Yayını
- Şahinkaya, Y.K. (2014). Bilinçli Hasta Doğru Sağlık Haberleriyle Olur, <http://www.sdplatform.com/Baslik.aspx?BID=88>, Erişim Tarihi: 02.04.2014.
- Tabak, R. S. (1999). *Sağlık İletişimi*. İstanbul: Literatür Yayıncılık,
- Tanyeli, N. (1999). Basında Yer Alan Sağlık Haberlerinin Etik İlkeler Açısından Değerlendirilmesi. Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Tılıç, L. D. (1998). *Utaniyorum Ama Gazeteciyim*. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Ünal, R. ve Taylan, A. (2017). Sağlık İletişiminde Yalan Haber-Yanlıs Enformasyon Sorunu ve Doğrulama Platformları. *Atatürk İletişim Dergisi*, Sayı:14, 81-102.
- Yeğenoğlu, S. ve Sözen, B. (2007). Türkiye'deki Eczacılıkla İlgili Web Sitelerinin Bazı İlkeler Işığında Değerlendirilmesi. XII. Türkiye'de İnternet Konferansı, 8-10 Kasım, Ankara.
- Yıldız, H. (2006). Medya ve Sağlık: Türk Basınında Sağlık İçerikli Haberlerin Bilgilendirme Potansiyeli, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Yüksel, E., Kaya, A. Y., Koçak A. ve Aydın, S. (2014). Check Up Sağlık İletişimi Kaynak, İleti ve Hedef Kitle Bağlamında Sağlık Konulu Yayınların Analizi, Literatürk, Konya.

<https://www.takvim.com.tr/dunya/2020/04/12/son-dakika-dunyayi-umutlandiran-gelisme-koronavirus-asisi-icin-tarih-verildi/1> (Erişim Tarihi: 05.05.2020).

<https://www.cnnturk.com/saglik/viruse-karsi-dogru-bilinen-yanlislar> (Erişim Tarihi: 06.05.2020).

<https://www.internethaber.com/coronavirus-salgininda-olenlerin-sayisi-firladi-asi-bulundu-haberi-geldi-foto-galerisi-2084482.htm> (Erişim Tarihi: 05.05.2020).

<https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/04/12/corona-virusu-son-dakika-haberler-corona-virusu-tedavisinde-umutlandiran-gelisme-koronavirus-asisi-ve-tedavisi-icin-tarih-verildi> (Erişim Tarihi: 05.05.2020).

<https://www.birgun.net/haber/trump-koronavirus-icin-tedavi-onerdi-298004> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)

<https://www.sozcu.com.tr/2020/saglik/milyonlar-bu-haberi-bekliyor-turk-bilim-insanindan-corona-ilaci-tavsiyesi-5753755/> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

<https://www.yeniasir.com.tr/webtv/gundem/saglik-bakani-fahrettin-kocadan-prof-dr-ercument-ovaliya-sert-tepki> (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/koronavirus-salginıyla-ilgili-96-yanlis-bilgi-2-bin-712-haberde-yer-aldi-1732295> (Erişim Tarihi: 11.05.2020).